

Benedek Elek:
BÚZAFÖLDÖN

Mikor június végén a gimnázium épülete előtt elváltunk egymástól, megígértem neked, édes barátom, hogy időnként hosszabb leveleket írok a falusi életről. Te a nyarat mindég Budapest mellett töltöd, a Zugligetben, gyakran mondad nekem, hogy falut még alig láttál, pedig úgy szeretnél falun élni, a falusi néppel megismerkedni. Látod, látod, hát miért nem jössz hozzánk? Erre te azt mondogod: az édesapámat Budapesthez köti a hivatala s engem még kis legénynek tart arra, hogy oly hosszú útra elbocsásson. Szegény barátom, hát csak várjad türelemmel, míg nagy legény leszel, s addig elégedjél meg az én leveleimmel. Bizony sokkal többet érne az én írásomnál, ha saját szemekkel látnád a falut, a mezőt, a népet az ő szorgos munkájában. Te talán többet is látnál, mint én, ki ölbeli gyermekkorom óta falun töltök minden nyarat s így a szemem megszokott már mindent és oly sok dolgot nem találok tán érdekesnek, amit te annak találnál.

Igen, édes barátom, a füvet mindég egyformán vágják a kaszások, a szénagyűjtés minden esztendőben egyforma, a kapálás is, az aratás is, de azért nekem mindég kedves, mindég örömet szerez s a nekem való munkában magam is részt veszek. Kora reggel, mikor a tehenet kihajtják a legelőre, én már talpon vagyok, látom, mint küldi előre sugarait a felkelő nap, mint ragyog fel teljes nagyszerűségében a falunkat környező hegyek fölött. A hullámzó vetéseken még csillog a harmat, az idén egyetlen táplálója a növényeknek, mert hiába vártuk az esőt, még fellel is alig-alig kóvályog az égen, szegény vetések tikkadtan, a szomjúságtól elepedve szomorkodnak, hervadoznak. Más esztendőben nem nagyon szerettem az esőt, sokszor megrontotta játékomat a szabadban, de most látom, mint búsulnak a gazdák, mint aggódnak, sóhajtoznak: mi lesz velünk édes jó Istenem, mi lesz? Te a Zugligetben bizonyára örülsz az esőtlen nyárnak, de itt falun szörnyű nagy baj az, édes barátom. Patakok, források kiszáradtak, legelők megperzselődtek s a szegény állatok éhesen, szomjasan bőgnek a legelőn: öreg emberek sem emlékeznek ily szomorú nyárra. Elhiheted nekem, hogy nekem sincs kedvem a játékra, mint máskor. Látom édesapának és a többi falusi embernek gondokba borult arcát s az én szívemre is elragad a szomorúság.

Még eddig egy igazán vidám napom volt: az a nap, melyen az aratást elvégeztük s behoztuk a – koszorút. Tudnod kell, hogy itt, az ország keleti szélén, július végén kezdődik az aratás, amikor az alföldi nép már el is feledte. Magasan a hegyek közt fekszik a szép Székelyföld s körülbelül egy hónappal később érik meg a búza, mint az Alföldön. De ebben az évben szerencsénk volt, mert itt nem oly nagy a nap perzselő ereje, mint a rónaságokon, sok helyen árnyék enyhíti a nap hévségét s így búzánk, rozsunk, zabunk, szénánk mégis csak lett, ha kevesebb is, mint máskor.

Ugye, untat a levelem? Ne untasson, édes barátom. A budapesti gyermeket is érdekelje, hogy mi történik az országban s tudjon legalább annyit, mi az oka a nagy drágaságnak, amiről bizonyára sokat hallasz az édesanyádtól, s még többet fogsz hallani a télen. Úgy van, édes barátom, a liszt nagyon drága lesz ebben az évben, mert kevés búza termett. Nekünk is fele annyi, mint tavaly. De azért épp úgy megkötöttük a koszorút piros búzakaralásból s mezei virágokból, mint máskor s bár szűk a víz, épp úgy leöntöttük azt a legényt, ki fején a koszorút hozta, mint máskor. Édesapa folyton bízta a leányokat, s legényeket: énekeljete, fiaim, ha keveset adott is az Isten. Meg kell azzal elégednünk, amit adott s hálát adnunk érte. Adhatott volna kevesebbet is.

Nálunk sarlóval aratnak s nem kaszával, mert így is elgyőzzük a mi szűk, hegyek közé szorult határainkon. Én magam is az aratók közé állottam, tanulgattam az aratást, mígnem egyszerre – nyissz! megvágta a balkezem kicsi ujját. Oda se neki! Egy asszony hamarosan bekötötte az ujjamat s mind örvendezve mondták: no most már tud aratni az úrfi is. Mert azt tartják, hogy addig senki se tanul meg aratni, míg az ujját meg nem vágja a sarló.

– Lám, lám – mondotta az apa –, én is éppen a balkezem kicsi ujját vágta meg, mikor először arattam. Nézd ezt a vékony forradást, itt a nyoma. Harmincöt esztendeje ennek. Akkor fáj egy kicsit, de most kedves emlék. Hát hadd legyen neked is emléked az aratásról.

Legyen, én is azt mondom. És arattam tovább vígan. Jóleső érzés az én nekem, hogy abból a búzából, melyből majd édesanyám ropogós piros kenyeret süt, én is arattam! Este együtt vacsoráztam az aratókkal, hallgattam tréfás, de mindig tisztességes hangú beszédjeiket, nótáikat. Közbe-közbe mondogatták az áldomásokat, egyre köszöngették a gazdát s a gazdasszonyt, az én édesapámat, s édesanyámat. De még rám is köszöngették s kívánták, hogy én is olyan híres, jó gazda legyek, mint amilyen volt „nagyapó”, Isten nyugtassa meg.

– Hej – mondotta egyik –, ha látta volna nagyapó, hogy a kicsi unokája milyen ügyesen arat, sírt volna örömeiben.

Bizony erre én is gondoltam aratás közben s meg-megpihelve, átnéztem a szemközti hegyoldalra: ott a temető, ott alszik az áldott, a felejthetetlen nagyapó. Oh, ha itt lehetne még velünk! Ha hallhatnók az ő kedves régi történeteit, melyekben kifogyhatatlan volt! De szerették őt az aratók, amint mögöttük állva mesélt, mesélt szomorú és víg dolgokat! Közbe-közbe feléje fordultak s úgy lesték a szavát, aztán hirtelen lehajoltak s még serényebben arattak tovább. De hát nagyapó alszik, nagyapó többet nem mesél. És ma én sem írok többet, barátom. Szemem könnybe borult s tovább nem írhatok...

(1904/32.)

A CSÉPLŐGÉP MELLETT

A sok apró levél után, amit a nyár folyamán írogattam hozzád, édes barátom, ma újra hosszabb levélbe kezdek, mert érzem, hogy egy kis levélbe nem szoríthatom bele a mondanivalómat. Ez a levél különben is utolsó levelem hosszú időre, mert már mi is készülődünk Budapestre. Ti már ott is vagytok. Lám, lám, nehezebb megválni a falutól. Tudod, miért imádkoztam mostanában? Te talán el se hiszed, vagy ha elhiszed, mosolyogsz rajta. Nem venném zokon sem a hitetlenségedet, sem a mosolygásodat: te egészen fővárosi fiú vagy, a falut nem ismered, a falusi élet egyszerű örömeiben sohase volt részed. Hát azért imádkoztam, édes barátom, hogy kerüljön hozzánk a cséplőgép, mielőtt Budapestre kell mennem. Emlékszel, hogy részt vettem az aratásban, meg is vágtam az ujjamat (azóta rég meg is gyógyult); csoda-e, ha szerettem volna látni, mint pereg ki a piros búzaszem a kalászból, melyeket szép csendesen eregetnek be a gép gyomrába? Látni, hogyan telnek a zsákok egymásután, hogyan telik meg a hombár? Vajon lesz-e annyi, hogy mi se érezzünk szükségét s jusson a szegényeknek is? Ó, mert oly sok a szegény, a nincsenes ember, édes jó barátom! Akik kora reggeltől estig hullatják a véres verejtéket s mégis aggódva néznek a jövődóbe: vajon elég lesz-e majd a kenyér, mit nyáron szereznek, a hosszú, hideg télen?

Azt már írtam neked, hogy itt a Székelyföldön éppen egy hónappal jár hátrább a természet, mint az alföldi szép nagy rónaságon. Ők június végén kezdik az aratást, itt meg július végén, augusztus elején s mire nálunk betakarodik a mezőről a búza, a rozs, már fújdogálni kezd az őszt jelentő szél. Akkor kezdenek itt zúgni, zakatolni a cséplőgépek, mikor az alföldi gazdák már rég el is adták fölös búzájukat. Elindul a gép a falu végén, megy udvarról-udvarra: augusztus vége lett, mire hozzánk került, a falu közepére. A középszegbe. Mert úgy tudd meg, édes fővárosi barátom, hogy a falunak három „szege” van. Felszegnek mondják a falu felső részét, alszegnek az alsót, középszegnek a középső részt. Ilyen kicsi faluban, amilyen a mienk is, az utcáknak nem szokott neve lenni. Minek is? Alig van három-négy utca. Mindössze két utcának van neve. Az egyiket, melyben a pap lakik, pap-utcának hívják, a másikat, mert hasonlít egy fűrészhöz, fűrészcának.

Ezzel vége.

De visszatérek a cséplőgéphez. De szép muzsika az ő muzsikája! Messze elhallatszik diadalmas zúgása, hirdető, hogy íme, a jó Isten megáldotta a szorgalmas ember keze munkáját s ezt a sok drága piros, acélos szemet én öntöm az ő tenyerökbe: itt van, használjátok egészséggel, megelégedéssel. Zúg, zakatol a gép, közbe-közbe fütytyentget a gőzsíp, a gyermeknép nagy öröme. Mert

valóságos gyermektábor gomolyog a gép tájékán, lesik, várják, mint nő a szalmakazal, nyargalnak körülötte, meg-megbújnak, aztán hangos nevetéssel ismét tovább szaladnak, s egyszer csak ott látod őket egy vén szilvafa tövében: egy fölmászik a fára, megrázza, záporosóként hull a kékszemű szilva: ez az élet, fiú!

– Hát mi nem kapunk? – kérdik a gép körül foglalatostkodó emberek.

Dehogynem kapnak. Hordjuk a szilvát nekik, hogy enyhítsék a porban eltikkadt torkukat.

Mi más a cséplés, mint az aratás! Az aratásnál foly a nóta egész nap, itt csak a gép muzsikál, éneknek helye nincs. A por megszállja a tüdőt, a gép zakatolása elnyomja a hangot: az emberek beszélni is csak kiabálva beszélnek, így megértik egymás szavát. De azért vígan megy a munka. Mintha az ember versenyre kelne a géppel, mely csak zúg, zúg, zakatol, végzi a dolgát nagy serényen. A gép nem tűr meg maga mellett szájatát, lomha embert. Ontja magából a szemet, a szalmát, a polyvát s mindent el kell takarítani közeléből azonnal. Csudás gyorsasággal telnek meg a zsákok, nőnek a kazlak. Három-négy ember hordja a szalmát, a kettő áll a kazalon, veszi át, rakja, vigyázva folyton, hogy egyenesen, szép szabályosan emelkedjék fölfelé. Széles alapon kezdődik s szinte észrevétlenül húzódik összebb, amikor kész, egy csupa szalmából épített ház áll előtted, ház, amelynek azonban nincs ablaka.

Mindezt nagy gyönyörűséggel néztem én, édes barátom, miközben magam is oda-oda sompolyogtam a gép mellé, oda, hol ömlött ki a gabona, bele egy nagy kádba. A híd közepén egy mérő véka. Amint az megtelik, öntik zsákba. Az volt csak az öröm, mikor én is megfoghattam egy-egy zsákot, szétnyitottam a száját, hadd eresszék bele a gabonát.

– Úgy, kicsi gazda, úgy – bízott az édesapám, aki föl s alá járt, hol a gépnél, hol a kazalnál, hol a mázsálónál foglalatostkodott. Aztán megveregette a vállamat s mondta: – na ne búsulj, lesz búza a te galambjaidnak is.

Lett bizony. Büszke vagyok rá, hogy saját kezemmel arattam annyit, amennyi egy esztendőre elég lesz az én galambjaimnak. Most már könnyebb szívvel búcsúzom tőlük: megszereztem nekik a télire valót. S könnyebb szívvel búcsúzom attól a két bocikától is, melyet apa nekem ajándékozott, mivelhogy én is gyűjtöttem a szénát, raktam kis boglyákba, mikor a szénagyűjtés ideje volt.

És könnyebb szívvel búcsúzom az én kis felcsengőzött kecskémtől is, melyet Miklós bácsitól kaptam ajándékba s mely úgy kísér engem, mint egy kis kutya. Hej, fiú, ha ezt a kedves jószágot felvihetném Budapestre! Tudom, elkísérne engem az iskolába is, s míg mi bent tanulnánk, ő hűségesen megvárna engem az udvaron. Az lenne csak a játék, kint az iskola udvarán, száz meg száz gyerek közt egy ugráló, szaladgáló kecske!

De hát erre gondolni se lehet. Mindennek meg van a helye és az ideje. A kecskének a falun a helye, a réten, az erdőn. A kecskével való játéknak is csak falun a helye s a nyári vakáció az ideje. Sajgatja egy kissé a szívemet a válás a falutól, a falunak sok minden szép és kedves dolgától, de megvigasztalódom a jövő nyárra való gondolattal: mindaz az öröm, amiben a nyáron volt részem, Isten jóvoltából visszatér a jövő nyáron. Mikor a tanulás ideje, akkor tanulj, hogy annál jobban, annál tisztább örömmel örülj a játék idejének. Így gondolom én ezt az én gyermekeszemmel s ezért nem búsít a válás. Új erővel, új kedvvel fogok a tanuláshoz s közbe-közbe elröpül lelkem a kis falu házai közé, bejárja a mezőt, az erdőt, megsimogatom képzeletben galambjaimat, bocikáimat, az én bolondos, ugráló kecskémet s vígan tanulok tovább.

És majd el-elbeszélek neked az ősz s a tél folyamán sok kedves történetet a falusi életből s míg majd beszéllek, azt fogom hinni, hogy ott vagyok újra. Talán te magad is azt fogod hinni. S meg-lásd, addig-addig mondom az én falusi történeteimet, míg ismét itt lesz a nyár és – jössz majd te is velem falura! Úgy legyen.